नवमी कक्षा

आनन्दः

संयुक्त–संस्कृतम्

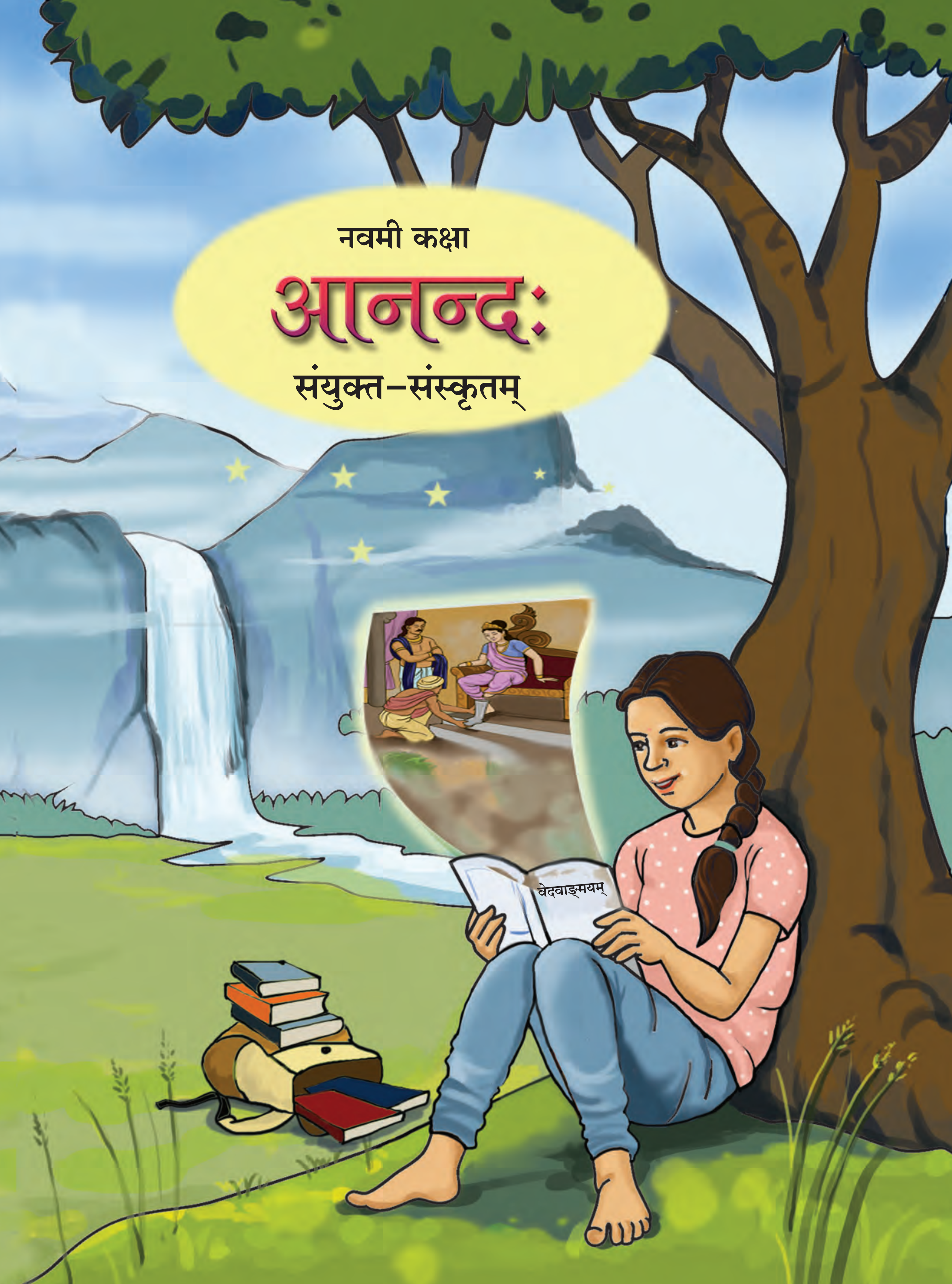

भारताचे संविधान

भाग ४ क

नागरिकांची मूलभूत कर्तव्ये

अनुच्छेद ५१ क

मूलभूत कर्तव्ये – प्रत्येक भारतीय नागरिकाचे हे कर्तव्य असेल की त्याने –

(क) प्रत्येक नागरिकाने संविधानाचे पालन करावे. संविधानातील आदर्शांचा, राष्ट्रध्वज व राष्ट्रगीताचा आदर करावा.

(ख) स्वातंत्र्याच्या चळवळीला प्रेरणा देणाऱ्या आदर्शांचे पालन करावे.

(ग) देशाचे सार्वभौमत्व, एकता व अखंडत्व सुरक्षित ठेवण्यासाठी प्रयत्नशील असावे.

(घ) आपल्या देशाचे रक्षण करावे, देशाची सेवा करावी.

(ङ) सर्व प्रकारचे भेद विसरून एकोपा वाढवावा व बंधुत्वाची भावना जोपासावी. स्त्रियांच्या प्रतिष्ठेला कमीपणा आणतील अशा प्रथांचा त्याग करावा.

(च) आपल्या संमिश्र संस्कृतीच्या वारशाचे जतन करावे.

(छ) नैसर्गिक पर्यावरणाचे जतन करावे. सजीव प्राण्यांबद्दल दयाबुद्धी बाळगावी.

(ज) वैज्ञानिक दृष्टी, मानवतावाद आणि जिज्ञासूवृत्ती अंगी बाळगावी.

(झ) सार्वजनिक मालमत्तेचे जतन करावे. हिंसेचा त्याग करावा.

(ञ) देशाची उत्तरोत्तर प्रगती होण्यासाठी व्यक्तिगत व सामूहिक कार्यात उच्चत्वाची पातळी गाठण्याचा प्रयत्न करावा.

(ट) ६ ते १४ वयोगटातील आपल्या पाल्यांना पालकांनी शिक्षणाच्या संधी उपलब्ध करून द्याव्यात.

महाराष्ट्रराज्य-पाठ्यपुस्तक-निर्मितिः तथा अभ्यासक्रम-संशोधन-मण्डलम्, पुणे-४

नवमी कक्षा

संयुक्त-संस्कृतम्

आनन्दः

(मराठी, गुजराती, हिन्दी, इंग्रजी इत्यादीनां माध्यमानां कृते)

CF2Y9H

‘स्मार्टफोन’ इति उपकरणेन ‘दीक्षा ॲप’ द्वारा पाठ्यपुस्तकस्य प्रथमपृष्ठे योजितेन Q. R. Code माध्यमेन (PDF) पाठ्यपुस्तकं द्रष्टुं शक्यते । पाठ्यपुस्तके प्रतिपाठं योजितेन Q. R. Code साहाय्येन दृक्श्राव्य-अध्ययन-अध्यापनसाहित्यम् उपलभ्यते ।

अभ्यास-२११६/(प्र.क्र.४३/१६) एसडी-४ दिनाङ्कः-२५.४.२०१६ इत्यमुं शासननिर्णयक्रमाङ्कम् अनुसृत्य स्थापिताया: समन्वयसमित्या: उपवेशने ३.३.२०१७ दिने इदं पुस्तकम् अनुमानितम् ।

प्रथमावृत्तिः - २०१७
चतुर्थं पुनर्मुद्रणम् - २०२१

© महाराष्ट्रराज्यपाठ्यपुस्तकनिर्मितिः तथा अभ्यासक्रमसंशोधनमण्डलम्, पुणे - ४११ ००४.
अस्य पुस्तकस्य सर्वे अधिकाराः महाराष्ट्रराज्यपाठ्यपुस्तकनिर्मितिः तथा अभ्यासक्रमसंशोधनमण्डलस्य सन्ति। महाराष्ट्रराज्यपाठ्यपुस्तकनिर्मितिः तथा अभ्यासक्रमसंशोधनमण्डलस्य सञ्चालकस्य लिखित-अनुमतिं विना अस्य पुस्तकस्य कमपि भागम् उद्धृतं कर्तुं न शक्यते।

संस्कृतभाषातज्ज्ञसमितिः
पं. गुलाम दस्तगीर बिरासदार (अध्यक्षः)
श्रीमती तरङ्गिणी खोत
डॉ. माधव केळकर
डॉ. माधव भुस्कुटे
डॉ. प्रज्ञा देशपाण्डे
श्रीमती सविता वायळ (सदस्य-सचिव)

संस्कृतभाषाभ्यासगणसदस्याः
डॉ. माधवी जोशी
डॉ. प्रसाद भिडे
डॉ. प्रसाद कुलकर्णी
श्री. जगदीश इन्दलकर
श्रीमती अदिति माधवन्
श्रीमती विज्ञापना गोकर्णकर
श्रीमती ऋचा वैद्य
श्रीमती काञ्चन जोशी
श्रीमती शेवन्ती दाङ्गट
डॉ. माधवी नरसाळे
श्रीमती स्वाती जाधव
श्रीमती अर्चना जोशी

संयोजनम् :
श्रीमती सविता अनिल वायळ
विशेषाधिकारी, मराठी

चित्रकारौ :
फारुख नदाफ, यशवन्त देशमुख

मुखपृष्ठम् :
यशवन्त देशमुख

अक्षरयोजनम् :
भाषाविभागः
पाठ्यपुस्तकमण्डलम्, पुणे.

निर्मितिः :
सच्चिदानन्द आफळे,
मुख्यनिर्मिति-अधिकारी
राजेन्द्र चिन्दरकर,
निर्मिति-अधिकारी

कागदम् :
70 GSM Creamwove

मुद्रणादेशः :
N/PB/2021-22/ (0.40)

मुद्रकः :
M/s.Fayyaz Binding Works, Mumbai

प्रकाशकः
विवेक उत्तम गोसावी
नियन्त्रकः
पाठ्यपुस्तकनिर्मितिमण्डलम्,
प्रभादेवी, मुम्बई - २५.

प्रस्तावना

आत्मीयाः छात्राः,

अष्टमी-कक्षायां संस्कृतभाषायाः सुष्ठु परिचयः जातः स्यात् युष्माकम्। के नित्यप्रयुक्ताः शब्दाः, कथं शब्दानां परस्परसम्बन्धः, कीदृशं वर्णानाम् उच्चारणं, कीदृशी वाक्यरचना च इति विषये स्पष्टता स्यात्। एतैः एव भाषासाधनैः अधुना साहित्यपरिचयः अपि प्राप्तव्यः। संस्कृते के कवयः, कानि नाटकानि, के प्रमुखाः ग्रन्थाः च इति विषये शनैः शनैः ज्ञायते अस्मिन् वर्षे।

भाषासूत्रेषु नूतनशब्दानां, लकाराणां विविधव्याकरणबिन्दूनां च ज्ञापनं भवति। अहो ! व्याकरणनिबद्धता संस्कृतभाषायाः इत्यपि कदाचित् उद्वेगः भवेत्। किं विना व्याकरणं भाषाध्ययनं न शक्यते ? आम् शक्यते। अस्मिन् पुस्तके 'रम्यसंस्कृतम्' इति विशेषपाठमालिकाद्वारा भाषायाः प्रत्यक्षप्रयोगः, 'भाषासूत्र'द्वारा भाषासिद्धान्तः च इत्यनयोः मिश्ररीतिः अस्माभिः आश्रिता।

सर्वदा स्मरत-

अव्याकरणमधीतं भिन्नद्रोण्या तरङ्गिणीतरणम्।
भेषजमपथ्यसहितं त्रयमिदमकृतं वरं न कृतम्॥

अवगमनेन विना पठितं रटितं च विस्मृतं भवति, अवगत्य अभ्यासेन प्रयुक्तं सर्वदा एव स्मरणे तिष्ठति।

शब्दसम्पदः विना, भाषानियमानां ज्ञानेन विना नूतनभाषाध्ययनम् अपूर्णम्। श्रवणं-भाषणं-पठनं-लेखनम् इति भाषासोपानानि क्रमशः आरोहत।

अनेन पुस्तकमाध्यमेन वेदाः, उपनिषदः, महाकाव्यानि, पञ्चतन्त्रं, सुभाषितानि च इति संस्कृतग्रन्थसम्पद् युष्माकं पुरतः उपस्थापिता। अस्यां चिरनूतनायां संस्कृतसाहित्यसृष्ट्याम् **आनन्देन** रमध्वम्।

(डॉ. सुनिल मगर)
सञ्चालकः
महाराष्ट्रराज्यपाठ्यपुस्तकनिर्मितिः तथा
अभ्यासक्रमसंशोधनमण्डलम्, पुणे.

पुणे
दिनाङ्कः - २८ एप्रिल, २०१७, अक्षय्यतृतीया
भारतीय सौर : ८ वैशाख १९३९

भारतस्य संविधानम्

प्रस्तावना

वयं, भारतस्य जनाः, भारतं सम्पूर्णप्रभुत्वसम्पन्नं, समाजवादिनं, सम्प्रदायनिरपेक्षं, लोकतन्त्रात्मकं गणराज्यं विधातुं, तस्य समस्तान् नागरिकांश्च

सामाजिकम्, आर्थिकं, राजनीतिकं च न्यायं,
विचारस्य, अभिव्यक्तेः, आस्थायाः, धर्मस्य,
उपासनायाश्च स्वतन्त्रतां,
प्रतिष्ठायाः, अवसरस्य च समतां प्रापयितुं;
तेषु सर्वेषु च
व्यक्तिगौरवस्य राष्ट्रस्य एकतायाः,
अखण्डतायाश्च सुनिश्चायिकां बन्धुतां
वर्धयितुं;

कृतदृढसङ्कल्पाः अस्याम् अस्मदीयायां संविधानसभायाम्

अद्य, ख्रिस्तीये १९४९ तमे वर्षे नवम्बरमासस्य २६-तमे दिने (२००६-तमे विक्रमसंवत्सरे मार्गशीर्षे शुक्लपक्षे सप्तम्यां तिथौ) एतेन इदं संविधानम् अङ्गीकृतम्, अधिनियमितम्, आत्मार्पितं च कुर्महे ।

राष्ट्रगीतम्

जनगणमन–अधिनायक जय हे
भारत–भाग्यविधाता ।
पंजाब, सिंधु, गुजरात, मराठा,
द्राविड, उत्कल, बंग,
विंध्य, हिमाचल, यमुना, गंगा,
उच्छल जलधितरंग,
तव शुभ नामे जागे, तव शुभ आशिस मागे,
गाहे तव जयगाथा,
जनगण मंगलदायक जय हे,
भारत–भाग्यविधाता ।
जय हे, जय हे, जय हे,
जय जय जय, जय हे ।।

प्रतिज्ञा

भारतो मम देशोऽयं भारतीयाश्च बान्धवा: ।
परानुरक्तिरस्मिन् मे देशेऽस्ति मम सर्वदा ।।१।।

समृद्धा विविधाश्चास्य या देशस्य परम्परा: ।
सन्ति ता: प्रति मे नित्यमभिमानोन्नतं शिर: ।।२।।

प्रयतिष्ये सदा चाहमासादयितुमर्हताम् ।
येन तासां भविष्यामि श्रद्धायुक्त: पदानुग: ।।३।।

संमानयेयं पितरौ वयोज्येष्ठान् गुरूंस्तथा ।
सौजन्येनैव वर्तेय तथा सर्वैरहं सदा ।।४।।

स्वकीयेन हि देशेन स्वदेशीयैश्च बान्धवै: ।
एकान्तनिष्ठमाचारं प्रतिजाने हि सर्वथा ।।५।।

एतेषामेव कल्याणे समुत्कर्षे तथैव च ।
नूनं विनिहितं सर्वं सौख्यमात्यन्तिकं मम ।।६।।

संस्कृतम् ।

नवमीकक्षाच्छात्राणां संस्कृतभाषाविषये अधोलिखितानां क्षमतानां विकासः भवेत् इति अपेक्षा वर्तते ।

क्षेत्रम्	क्षमताविधानानि
श्रवणम्	१. आकाशवाण्या तथा दूरचित्रवाण्या प्रसारितस्य संस्कृतवार्तापत्रस्य श्रवणम् । २. शिक्षकेण संस्कृतमाध्यमेन प्रदत्तानां दैनन्दिनसूचनानां श्रवणम् अवगमनं च । ३. पाठम् अनुसृत्य याः रचनात्मककृतीः शिक्षकः संस्कृतमाध्यमेन सूचयति, तासां श्रवणम् अवगमनं च । ४. संस्कृते पद्यस्य छन्दोबद्धता, वृत्तानि एतेषां श्रवणेन अधिकः अभ्यासः ।
भाषणम्	१. संस्कृतस्य उच्चारणवैशिष्ट्यानां सम्भाषणमाध्यमेन अधिकः अभ्यासः । २. शिक्षकेण पृष्टानां प्रश्नानां संस्कृतमाध्यमेन सविस्तरं प्रत्युत्तराणि । ३. मित्रैः सह संस्कृतमाध्यमेन संवादः ।
पठनम्	१. संस्कृतपाठ्यस्य अर्थपूर्णं वाचनम् । २. वेद-महाकाव्य-नाटकादिसाहित्येषु विद्यमानाः याः सूक्तयः व्यवहारे प्रचलिताः, तासां पठनम् । ३. संस्कृतस्तोत्राणां यथायोग्यं पठनम् ।
लेखनम्	१. दोषविरहितं श्रुतलेखनम् । २. लेखननियमान् अनुसृत्य परिच्छेदलेखनम् । ३. कृतीनां संक्षेपेण विवेचनम् ।
अध्ययनम्	१. संस्कृतशब्दकोषस्य नियतोपयोगः शब्दसङ्ग्रहे अभिवृद्धिः च । २. समस्यापूर्ति-प्रहेलिका-आदीनां काव्यप्रकाराणां रसास्वादनम् । ३. भाषिकक्रीडानाम् आनन्दानुभूतिः । ४. गद्यपद्यानुवादस्य स्वाध्यायः । ५. शास्त्रग्रन्थानां विषये जिज्ञासायाः वृद्धिः । ६. अमरकोषस्य अध्ययनम् ।
भाषाभ्यासः	१. संस्कृतशब्दजालस्य पूर्तिः । २. व्यवहारे संस्कृतमाध्यमेन सरलसम्भाषणं लकाराणाम् उचितः प्रयोगः च । (आज्ञार्थः विध्यर्थः च ।) ३. अव्ययानां वाक्येषु उचितः प्रयोगः । ४. सन्धिविग्रहं सन्धिं च कृत्वा पाठ्यवाचनम् । ५. समासानां सन्दर्भम् अनुसृत्य विग्रहः । ६. एकतः शतपर्यन्तं (१-१००) सङ्ख्यानां ज्ञानम् ।

पाठ्यपुस्तकस्य अपेक्षितपरिणामार्थं सर्वासां क्षमतानां सुयोग्यविकासार्थं प्रतिसप्ताहं तिस्रः (३) तासिकाः अपेक्षिताः ।

किम् अस्ति पुस्तके ?

रम्यसंस्कृतम् ।

१. किं कृत्वा ? किं कर्तुम् ? ...७
२. वर्णानां साहचर्यम् ।
३. किं करवाणि ? ...१२
४. किं कुर्यात् ? किं भवेत् ? ...१५
५. क्रियापदं किं कथयति ? – १ ...२७
६. कः कृतवान् ? का कृतवती ? ..३०
७. उपपदविभक्तयः ..३१
८. सङ्ख्याविशेषणानि – १ ...२७,३६
९. सङ्ख्याविशेषणानि – २ ...४३
१०. क्रियापदं किं कथयति ?–२ ...४७
११. केन कृतम् ? ..४८
१२. विशेषणविस्तारः । ६३
.... ६८

प्रथमं सत्रम् ।

१. सुष्ठु गृहीतः चौरः । (गद्यम्) ...५
२. अव्ययमाला । (पद्यम्) ...१०
३. किं मिथ्या ? किं वास्तवम् ? ..१३ (संवादः)
४. विध्यर्थमाला । (पद्यम्) ...२८
५. वीरवनिता विश्पला । (गद्यम्) ..३३
६. पिन्कोड्प्रवर्तकः महान् संस्कृतज्ञः । (गद्यम्) ...३७

सुगमसंस्कृतम् ।

१. सङ्ख्याः ।
२. चित्रपदकोषः । ... १
३. समयः । ...२६

- शब्दकोषः । ... ७५
- पदाभ्यासः । ... ७६

- सन्धिकोषः । ...७८
- घटकपरीक्षा प्रारूपम् ...७९

द्वितीयं सत्रम् ।

७. सूक्तिसुधा । (पद्यम्) ...४५
८. मनसः स्वच्छता । (गद्यम्) ...४९
९. अमरकोषः । (संवादः) ...५१
१०. काव्यशास्त्रविनोदः । (पद्यम्) ..६४
११. मनोराज्यस्य फलम् । (गद्यम्) .६६

भाषासूत्रम् ।

१. अ) नामानि । आ) सर्वनामानि । ..१७
इ) धातुसाधित–अव्ययानि ।
ई) लोट्लकारः ।
२. अ) विधिलिङ्लकारः ।
आ) समासाः । ...३९
३. अ) नामानि ।
आ) सर्वनामानि । ...५३
इ) क्रियापदानि ।
(धातूनां द्वितीयः समूहः)
ई) कर्मवाच्यं क्रियापदम् ।
उ) विभक्तितत्पुरुषसमासः ।
४. अ) लृट्लकारः । ... ७०
आ) भूत.–धातु.–विशेषणानि ।

प्रार्थना । (केवलं कण्ठस्थीकरणार्थम्)

अभीप्सितार्थसिद्ध्यर्थं पूजितो यः सुरासुरैः ।
सर्वविघ्नहरस्तस्मै गणाधिपतये नमः ।।१।।

या कुन्देन्दुतुषारहारधवला या शुभ्रवस्त्रावृता
या वीणावरदण्डमण्डितकरा या श्वेतपद्मासना ।
या ब्रह्माच्युतशङ्करप्रभृतिभिर्देवैः सदा वन्दिता
सा मां पातु सरस्वती भगवती निःशेषजाड्यापहा ।।२।।

अज्ञानतिमिरान्धस्य ज्ञानाञ्जनशलाकया ।
चक्षुरुन्मीलितं येन तस्मै श्रीगुरवे नमः ।।३।।

काले वर्षतु पर्जन्यः पृथिवी सस्यशालिनी ।
देशोऽयं क्षोभरहितः सज्जनाः सन्तु निर्भयाः ।।४।।

सर्वेऽत्र सुखिनः सन्तु सर्वे सन्तु निरामयाः ।
सर्वे भद्राणि पश्यन्तु मा कश्चिद्दुःखमाप्नुयात् ।।५।।

शिक्षकेण अवधातव्याः अंशाः ।

अष्टम्यां कक्षायां भाषायाः सुष्ठु परिचयः जातः । अतः यावच्छक्यं संस्कृतस्य संस्कृतमाध्यमेनैव पाठनं भवतु । कक्षायां संस्कृतवातावरणं भवेत् । नूतनशब्दानां परिचयार्थम् अनुवादस्य अपेक्षया वस्तु/कृतिं दर्शयित्वा अभिनयद्वारा पाठनं भवेत् । 'रम्यसंस्कृतम्/सुगमसंस्कृतम्' एतयोः माध्यमेन विषयप्रवेशः भवेत्। 'भाषासूत्रस्य' माध्यमेन नियमज्ञानं भवेत् । **उपस्थापनम्, अभ्यासः प्रयोगः** च इति त्रिसूत्री अध्यापने आश्रयणीया । पाठभिन्नाः नैके पूरकाः मनोरञ्जकाः अंशाः पुस्तके योजिताः, यथा- पठत-बोधत, हसत-नन्दत, गीतानि, रसप्रश्नाः इत्यादयः । ते भाषाविकासार्थम् आवश्यकाः। भाषाभ्यासे दत्ताः कृतयः पाठस्य आकलनार्थम् आवश्यकाः । परीक्षानिमित्तं प्रारूपानुसारम् अपेक्षिताः प्रश्नाः शिक्षकैः स्वयं रचनीयाः ।

सुगमसंस्कृतम् । सङ्ख्याः ।

१. एकम्	२१. एकविंशतिः	४१. एकचत्वारिंशत्	६१. एकषष्टिः	८१. एकाशीतिः
२. द्वे	२२. द्वाविंशतिः	४२. द्विचत्वारिंशत्	६२. द्विषष्टिः	८२. द्व्यशीतिः
३. त्रीणि	२३. त्रयोविंशतिः	४३. त्रिचत्वारिंशत्	६३. त्रिषष्टिः	८३. त्र्यशीतिः
४. चत्वारि	२४. चतुर्विंशतिः	४४. चतुश्चत्वारिंशत्	६४. चतुःषष्टिः	८४. चतुरशीतिः
५. पञ्च	२५. पञ्चविंशतिः	४५. पञ्चचत्वारिंशत्	६५. पञ्चषष्टिः	८५. पञ्चाशीतिः
६. षट्	२६. षड्विंशतिः	४६. षट्चत्वारिंशत्	६६. षट्षष्टिः	८६. षडशीतिः
७. सप्त	२७. सप्तविंशतिः	४७. सप्तचत्वारिंशत्	६७. सप्तषष्टिः	८७. सप्ताशीतिः
८. अष्ट	२८. अष्टाविंशतिः	४८. अष्टचत्वारिंशत्	६८. अष्टषष्टिः	८८. अष्टाशीतिः
९. नव	२९. नवविंशतिः	४९. नवचत्वारिंशत्	६९. नवषष्टिः	८९. नवाशीतिः
१०. दश	(एकोनत्रिंशत्)	(एकोनपञ्चाशत्)	(एकोनसप्ततिः)	(एकोननवतिः)
११. एकादश	३०. त्रिंशत्	५०. पञ्चाशत्	७०. सप्ततिः	९०. नवतिः
१२. द्वादश	३१. एकत्रिंशत्	५१. एकपञ्चाशत्	७१. एकसप्ततिः	९१. एकनवतिः
१३. त्रयोदश	३२. द्वात्रिंशत्	५२. द्विपञ्चाशत्	७२. द्विसप्ततिः	९२. द्विनवतिः
१४. चतुर्दश	३३. त्रयस्त्रिंशत्	५३. त्रिपञ्चाशत्	७३. त्रिसप्ततिः	९३. त्रिनवतिः
१५. पञ्चदश	३४. चतुस्त्रिंशत्	५४. चतुष्पञ्चाशत्	७४. चतुस्सप्ततिः	९४. चतुर्नवतिः
१६. षोडश	३५. पञ्चत्रिंशत्	५५. पञ्चपञ्चाशत्	७५. पञ्चसप्ततिः	९५. पञ्चनवतिः
१७. सप्तदश	३६. षट्त्रिंशत्	५६. षट्पञ्चाशत्	७६. षट्सप्ततिः	९६. षण्णवतिः
१८. अष्टादश	३७. सप्तत्रिंशत्	५७. सप्तपञ्चाशत्	७७. सप्तसप्ततिः	९७. सप्तनवतिः
१९. नवदश	३८. अष्टात्रिंशत्	५८. अष्टपञ्चाशत्	७८. अष्टसप्ततिः	९८. अष्टनवतिः
(एकोनविंशतिः)	३९. नवत्रिंशत्	५९. नवपञ्चाशत्	७९. नवसप्ततिः	९९. नवनवतिः
२०. विंशतिः	(एकोनचत्वारिंशत्)	(एकोनषष्टिः)	(एकोनाशीतिः)	(एकोनशतम्)
	४०. चत्वारिंशत्	६०. षष्टिः	८०. अशीतिः	१००. शतम्

१००० – सहस्रम्, १०,००० – अयुतम्, १, ००,००० – लक्षम्, १०,००,००० नियुतम्, १,००,००,००० – कोटिः

एकं दश शतं चैव सहस्रमयुतं तथा । लक्षं च नियुतं चैव कोटिरर्बुदमेव च ॥
वृन्दं खर्वो निखर्वश्च शङ्खः पद्मश्च सागरः । अन्त्यं मध्यं परार्धं च दशवृद्ध्या यथाक्रमम् ॥

क्रीडा – सङ्ख्यान्वेषणम् ।

समीपे विद्यमाने चतुष्कोणे एकतः शतपर्यन्तं सङ्ख्याः लिखिताः सन्ति । एकः गणः सङ्ख्यां वदति । अपरः गणः चतुष्कोणे विद्यमानां सङ्ख्याम् अन्विष्यति ।
यथा – एकादश

५	१००	३७	९७	१४	४३	३०	६६	८१	२३
८२	४१	९६	६५	३१	६०	७१	८७	३	५९
९९	८०	९	४२	७२	६४	१२	३२	८	४८
३८	७४	१६	३५	५१	१५	९८	३६	६३	५८
६	२४	६७	१	७३	२५	४६	२०	३३	१०
७५	४४	५२	३४	२१	६२	८८	४७	८३	४०
९१	२६	११	८४	६१	५०	२२	७६	४	५७
१७	८५	५३	८९	२७	७८	२	९३	७०	२८
३९	९२	७	९५	७९	५५	४५	५६	१३	८६
२९	५४	६८	४९	१८	९४	१९	६९	९०	७७

चित्रपदकोषः ।

द्वारम्

रङ्गवल्ली

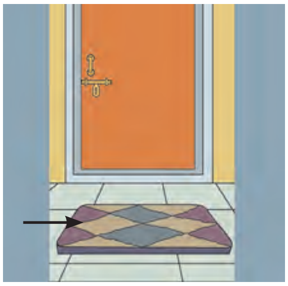

पादकटः

प्रधानकक्षः

जवनिका

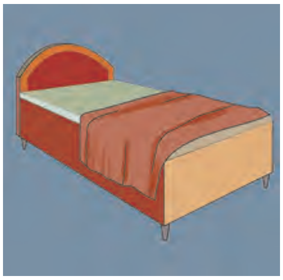

पर्यङ्कः

तल्पः

उपधानम्

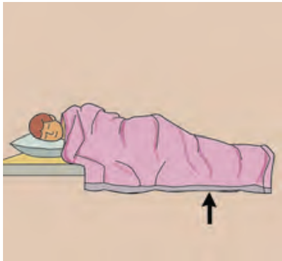

आच्छादकम्

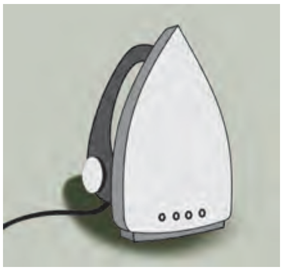

समीकरः

क्षालनयन्त्रम्

पुष्पाधानी

पाकशाला

भोजनपीठम्

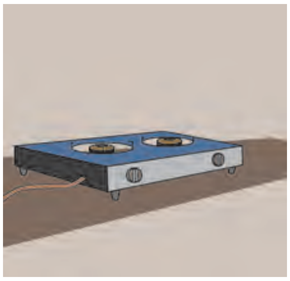

वायुचुल्लिः

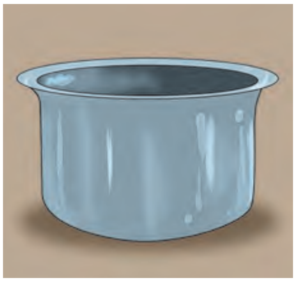

पात्रम्

दर्वी

मिश्रकः

स्थालिका

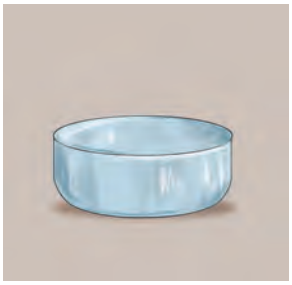

कटाहः

वृत्तयः ।

दन्तवैद्यः

परिचारिका

वैमानिकः

अन्तरालवीरः

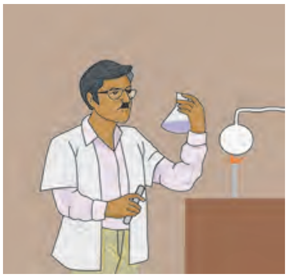
वैज्ञानिकः

आरक्षकः

तक्षकः

कुम्भकारः

भारवाहः

धीवरः

आपणिकः

सौचिकः

तन्तुवायः

अभियन्ता

पत्रवाहकः

यानचालिका

मालाकारः

लेपकारः

शिक्षकः

पाचकः

क्रियाः ।

जृम्भते

कासते

जिघ्रति

शृणोति

कृषति

निष्कासयति

मथति/मथ्नाति

भिनत्ति

प्रक्षालयति

निष्पीडयति

पुटीकरोति

सीव्यति

अभिनयति

आलिखति

दर्शयति

खनति

अवसर्पति

उत्प्लवते

लङ्घते

टङ्कयति

पुनःस्मारणम् ।

● **पञ्चदश वाक्यानि ।**

		लट् (वर्तमानकाल:)		लङ् (भूतकाल:)	
		परस्मैपदम्	आत्मनेपदम्	परस्मैपदम्	आत्मनेपदम्
प्रथम: पुरुष:	स: पुरुष:				
	सा कन्या	गच्छति	रमते	अगच्छत्	अरमत
	तद् अपत्यं				
	तौ पुरुषौ				
	ते कन्ये	गच्छत:	रमेते	अगच्छताम्	अरमेताम्
	ते अपत्ये				
	ते पुरुषा:				
	ता: कन्या:	गच्छन्ति	रमन्ते	अगच्छन्	अरमन्त
	तानि अपत्यानि				
मध्यम: पुरुष:	त्वं	गच्छसि	रमसे	अगच्छ:	अरमथा:
	युवां	गच्छथ:	रमेथे	अगच्छतम्	अरमेथाम्
	यूयं	गच्छथ	रमध्वे	अगच्छत	अरमध्वम्
उत्तम: पुरुष:	अहं	गच्छामि	रमे	अगच्छम्	अरमे
	आवां	गच्छाव:	रमावहे	अगच्छाव	अरमावहि
	वयं	गच्छाम:	रमामहे	अगच्छाम	अरमामहि

● **अवगच्छत कारकाणि ।**

कारकाणि	विभक्तय:	उदाहरणानि
१. कर्ता	प्रथमा	**आशुतोष:** गायति । ________________ (बाल) लिखति । **रसिका** खादति । ________________ (रीमा) वदति । **यानं** चलति । ________________ (पर्ण) पतति ।
२. कर्म	द्वितीया	सुधांशु: **मेघं** पश्यति । राजा ________________ (सेवक) आह्वयति ।
३. करणम्	तृतीया	अहं **मुखेन** वदामि । रक्षक: ________________(दण्ड) ताडयति ।
४. सम्प्रदानम्	चतुर्थी	माता **पुत्राय** भोजनं परिवेषयति । धनिक: ________________ (याचक) धनं ददाति ।
५. अपादानम्	पञ्चमी	**स्यूतात्** वस्त्रं पतति । ________________ (वृक्ष) फलं पतति । ________________ (आकाश) तोयं पतति ।
६. अधिकरणम्	सप्तमी	छात्रा: **वर्गे** उपविशन्ति । खगा: ________________ (वृक्ष) कूजन्ति । मत्स्या: ________________ (नदी) तरन्ति ।

✲ षष्ठी विभक्ति: न क्रियापदसम्बन्धिनी । अत: सा न कारकविभक्ति: ।